

| JOHN ERICHSEN OG DITLEV TAMM: *Grever, baroner og husmænd – opgøret med de store danske godser 1919*, Gyldendal, København 2014, 348 s., 399,95 kr.

Forfatterne bag bogen har sat sig for at lave en dybdeborende skildring af lensafløsningen i 1919 (grevskabernes, baroniernes og stamhusenes overgang fra at være skattebegunstigede og udelelige „len“ til almindelig privatejendom). Først skildres historien om oprettelsen af len, stamhuse og fideikommiser fra rangforordningen 1671 til enevældens afslutning i 1848. Herefter beskrives majoratsbesiddernes politiske historie i perioden 1848-1919 under overskriften „Faldet“. En grundig beskrivelse af lovens udformning og vedtagelse i 1919 efterfølges af en lige så uddybende beskrivelse af de efterfølgende retssager for Østre Landsret, hvor loven i oktober 1920 blev erklæret grundlovsstridig, og for Højesteret, der i december 1920 underkendte landsrettens dom. Billeder af hovedsæderne for de med loven opløste len, stamhuse og fideikommiser pryder siderne omtrent midtvejs i bogen, hvorefter selve afløsningens gennemførelse beskrives – først med fokus på forhandlingerne i Lensnævnet, derefter oprettelsen af statshusmandsbrugene på de afståede jorder. Det sidste afsnit inden de afsluttende kommentarer udgøres af et længere afsnit med fokus på de kulturværdier, som befandt sig på herregårdene, og som kunne gøres tilgængelig for offentligheden, hvis de var af almen interesse. En betragtelig del af bogen er viet til det efterfølgende bilagsmateriale, som bl.a. omfatter de relevante love og forordninger samt perspektiveringer til majoratlovgivning i andre europæiske lande og skematiske opgørelser af data om danske majorater og deres afløsning.

Lad det være sagt først som sidst: Bogen, der på baggrund af format, layout og ikke mindst illustrationer må betragtes som en 'lækker sag', er også indholdsmæssigt af monumental karakter. Emnet, som forfatterne behandler fra en række vinkler, er af stor betydning for forståelsen af de elementer, der lagde grunden for det 20. århundredes danmarkshistorie.

Det tjener forfatterne til ære, at de ikke i beskrivelsen af den markante begivenhed, som lensafløsningen faktisk var i dansk retshistorie, er forfaldet til forsimplede ideologiserede eller politiserede analyser, men at de har skrevet en nuanceret beskrivelse af snart sagt alle elementer af sagen. Skønt loven og omstændighederne omkring den får en række hårde ord med på vejen, er bogens analyser overbevisende og seriøse, og forfatterne undlader ikke at fremstille, hvordan administrationen af lensafløsningen foregik sobert, og hvordan f.eks. gummiaparagraffen om de alment interessante kunstsattes tilgængelighed

for offentligheden ikke blev udnyttet til de ekstremer, som en radikal fortolkning kunne have givet anledning til.

Bogen gør således op med den hidtidige og ensidige forestilling, at lensafløsningen alene kan beskrives som et tidens krav og en nødvendighed gennemført i fremskridtets navn. Forfatterne fremstiller på en overbevisende måde, hvordan opfyldelsen af denne Grundlovens løfteparagraf så langt fra kun fandt sin motivering i løfteparagrafen, men primært var et georgistisk politisk projekt igangsat af mennesker med nær tilknytning til den radikale husmandsbevægelse. Derudover viser forfatterne, at kravet om en statsafgift for afløsningen var en markant udnyttelse af det forhold, at lens- eller stamhusbesiddelse rent juridisk ikke var det samme som jordejerskab, idet det var reglen langt mere end undtagelsen, at len og stamhuse i sin tid var oprettet af private jorder – og altså ikke som en begunstiggelse fra kongen.

Værket har ikke bare dybde, men også en væsentlig bredde. Uden at gå på kompromis med sagligheden beskæftiger forfatterne sig med et væld af andre aspekter end bare lensafløsningen i snæver retshistorisk forstand. Foruden også at beskæftige sig med afløsningens ideologiske grundlag, husmandsstedernes arkitektur samt embedsmændenes administrationspraksis så tilføjes i afsnittet „Skattejagten“ om jagten efter kunstskatte på majoraterne et både kunsthistorisk og museumshistorisk element.

Skulle man pege på mangler i fremstillingen, så er det denne anmelders opfattelse, at man kunne have brugt nogle sider på at beskrive lensafløsningen som en årsag til eller nok snarere en kulmination på en kulturs forfaldshistorie. En del værker har netop beskæftiget sig med det, som en antologi fra 2006 kaldte „herregårdenes indian summer“ – perioden fra Grundlovens indførelse til lensafløsningen, hvor godsejere i almindelighed havde en storhedsperiode. Mere konkret har Jesper Laursen beskæftiget sig med herregårdsjagten som et statussymbol. En sådan storhedstids afslutning må have haft markante personlige konsekvenser for besidderne og kulturelle konsekvenser for det danske samfund som helhed.

Derudover går den bemærkning igen i værket, at afløsningen var „sidste fase af den store danske agrarreform, der indledtes i 1780'erne“. Dette kommer i den grad an på øjnene, der ser, og denne fremstilling kan i hvert fald ikke stå uforklaret hen. I modsætning til f.eks. Preussens reformer i begyndelsen af 1800-tallet blev de feudale strukturer ikke fjernet. Majoratsbesiddelse og fæstevæsen blev ikke ophævet med landboreformerne. Man kan vel næsten sige tværtimod, da forholdet netop blev juridisk klargjort. Her kunne forfatterne med fordel have erkendt, at lineære historiske udviklingslinjer som regel er en fejltolkning. Således kommer også netop *herregårdenes indian summer*

mer til at stå som en nedgangstid på trods af, at det netop var en periode, hvor godsejerne havde en politisk særstatus.

Tilbage står imidlertid for denne anmelder det indtryk, at man med lensafløsningen har at gøre med en begivenhed, der som en sten i en blikstille sø skabte markante ringe i vandet – juridisk, politisk, kulturelt og socialt. Bogen står dermed som et værk, der er en hjørnesten i forståelsen af en begivenhed med væsentlig betydning for dansk retshistorie, dansk politisk historie, dansk kulturhistorie og dansk socialhistorie i det 20. århundrede.

Jens Lei Wendel-Hansen

| NATHANIEL HONG: *Occupied: Denmark's Adaptation and Resistance to German Occupation 1940-1945*, Frihedsmuseets Venners Forlag, København 2012, 374 s., 199 kr.

På trods af det enorme antal danske titler om besættelsestiden er der stadigvæk langt mellem engelske monografier om emnet. Derfor lukker Nathaniel Hongs oversigt over tilpasning og modstand under den tyske besættelse af Danmark 1940-45 for så vidt et hul og bør anerkendes som fortjenstfuld.

Hong anfører ikke faghistorikerne som sin målgruppe, men Frihedsmuseets udenlandske besøgende (værket er udkommet på Frihedsmuseets Venners forlag) og historisk interesserede uden kendskab til dansk. Derfor er der heller ikke tale om en videnskabelig monografi i snæver forstand. Der mangler for det første henvisninger til litteratur og kilder, også ved citater, og for det andet må læseren undvære stillingtagen til forskellige grundopfattelser af besættelsestiden og de dertil knyttede diskussioner gennem de seneste årtier. Man leder også forgæves efter originale eller pointerede teser; Der er snarere tale om en deskriptiv syntese af dansk forskning.

Det er denne opgave, den deskriptive syntese, Hong selv har valgt, og i betragtning af besættelsesforskningens tusindvis af titler og vanskelighederne ved at føre erkendelser fra det ene sprog til det andet så er en sådan syntese ikke noget ukompliceret foretagende. Resultatet kan langt hen ad vejen karakteriseres som en succes. Det lykkes Hong at skildre den danske besættelsestids komplekse historie i et enkelt sprog. Han knytter i den sammenhæng hverdagshistorie og politisk historie, mikroniveau og makroniveau, sammen.

Det rigt illustrerede værk er bygget kronologisk op i fem kapitler, et for hvert af besættelsens år. Kapitlerne er desuden tematisk opdelt. De fem hovedkapitler indrammes af en prolog med et rids af trediverne og en epilog med en skitse af efterkrigstiden.